

Klâsik Çağın İcadından Modern Dönemin Keşfine: Siyasal Temsilin Dinsel Öyküsü

Hüseyin BAL¹

Mustafa BAL²

Öz

Kelime olarak temsil, fiilen var olmayan bir şeyi bazı araçlar ya da soyutlamalar yoluyla var kılmaktır. Siyasal temsil kavramı ise bir birey ya da grubun, daha büyük insan toplulukları adına karar alması ya da eylemde bulunması anlamında bir ilişki biçimini ifade eder. Çağdaş demokratik sistem, özellikle de onun liberal modeli, siyasal temsil sistemine dayanmaktadır. Demokratik rejimin ilk örneği olarak bilinen Antik Yunan site-devletlerinde, demokrasinin dolaysız formu mümkündür. Ancak modern zamanların ulus-devletlerinde nüfus ve ölçek sorunlarından ötürü, bu form -birkaç istisna dışında- artık realize edilememektedir. Bundan dolayı siyasal temsil, demokrasiyi günümüz toplumlarında da hala işler, etkin ve efektif kılmanın bir yolu olarak keşfedilmiştir. Yöntem olarak tarihsel süreklilik perspektifinin tercih edildiği bu çalışmada eksen alınan başlangıç faraziyesi, tıpkı modern devletin diğer temel kurum ve kavramları gibi, siyasal temsilin de dinsel ilham hatta kökenlerinin olduğudur. Çalışmada hem tercih edilen yöntemi hem de başlangıç varsayımını destekler nitelikte verilerin elde edildiği söylenebilir. Antik Yunan'daki demokrasi ve elçilik deneyimi, Roma'da korporasyon ve procurator uygulamalarına ilham kaynağı olmuştur. Onlar da daha sonra Katolik Kilisesi'nde temsilin siyasal boyut kazanmasını sağlarken; bu tecrübe, laik kurumlara intikal ederek, çağdaş siyasal temsilin yolunu açmıştır. Dolayısıyla klasik dönemde icat edilmiş olan siyasal temsil, modern dönemde seküler bir formda yeniden keşfedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Siyaset, Din, Siyasal Temsil, Katolik Kilise, Ortaçağ

Jel Kodları: Z12

From the Invention of the Classical Age to the Discovery of the Modern Era: The Religious Story of Political Representation

Abstract

Representation is the activity of making something that does not actually exist through some mediators or abstractions. The concept of political representation, on the other hand, refers to a form of relationship in which an individual or group takes decisions or acts on behalf of larger human communities. The contemporary democratic system, especially its liberal model, is based on a system of political representation. In the ancient Greek city-states, known as the first example of a democratic regime, the direct form of democracy was possible. However, due to population and scale problems in the nation-states of modern times, this form can no longer be realized – with a few exceptions. Therefore, political representation has been discovered as a way to make democracy still functioning, effective and effective in today's societies. In this study, in which the perspective of historical continuity is preferred as the method, the initial assumption taken as the axis is that political representation has religious inspiration and even origins, just like other basic institutions and concepts of the modern state. It can be said that data supporting both the preferred method and the initial hypothesis were obtained in the study. Democracy and embassy experience in ancient Greece inspired the practice of corporations and procurators in Rome. While they later enabled the representation in the Catholic Church to gain a political dimension; this experience was transferred to secular institutions and paved the way for contemporary political representation. Therefore, political representation, which was invented in the classical period, has been rediscovered in a secular form in the modern period.

Keywords: Politics, Religion, Political Representation, Catholic Church, Medieval

Jel Classification Codes: Z12

Atf/Cite as: Bal, H. & Bal, M. (2022). Klâsik Çağın İcadından Modern Dönemin Keşfine: Siyasal Temsilin Dinsel Öyküsü. *Karadeniz Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 181-202.

¹ Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi - İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi - Kamu Yönetimi Bölümü, huseyin_b@hotmail.com, ID: 0000-0001-6946-9219

² Arş. Gör., Gümüşhane Üniversitesi – İlahiyat Fakültesi - Temel İslam Bilimleri Bölümü, mbal@gumushane.edu.tr, ID: 0000-0002-8093-0982

1. Giriř

Temsil, modern toplumların hemen hemen bütün alan ve ilişkilerinde mevcut ve işlerliktedir. Bu kavram çağdaş toplumların günlük hayatına o kadar nüfuz etmiş durumdadır ki, neredeyse varlığı bile fark edilmemektedir. Vieira ve Runciman (2008: 3)'ın da belirttikleri gibi, en iç/deruni düşüncelerimiz bile dış dünyanın temsillerinden oluşur. Kullandığımız dil, bu düşünceleri temsil etmeye yarayan kelimelerden müteşekkildir. Sanat eserleri ve diğer fenomenler ise kelimelere dökemeyeceğimiz fikirler de dâhil olmak üzere, insanoglunun hayal edebileceği her şeyi temsil edebilir mahiyettedir.

Her ne kadar temsil kavramının izlerini eskilere, antik dönemlere kadar izlemek mümkün ise de, onun siyasal boyutu yani “siyasal temsil” modern bir olgudur. Modern dünyanın bu açıdan alamet-i farikası, siyasette temsile atfetmekte olduğu aktif ve vazgeçilmez roldür. Nitekim yine Vieira ve Runciman (2008: 4)'ın da belirttikleri gibi, tüm modern devletler, temsili devletlerdir. Çünkü hepsi yönetimlerinin halk adına konuşma ve hareket etme yeteneği üzerine kuruludur. Gerçi Antik ve Ortaçağ siyasal düşünce ve pratiğinde bu düşünce tarzının imaları vardı. Ama siyaset yapmanın bir yolu olarak kaçınılmaz hale gelmesi, ancak modern çağda söz konusu olmuştur. Bugün durum öyle bir noktaya gelmiştir ki, temsil fikri olmadan, modern devletlerin gücü ve ölçğinde siyasi kurumları tasavvur etmek, artık imkânsız olmuştur.

Bu çalışmanın konusu, insan ve toplum hayatıyla bu derece iç içe olan temsilin ve onun özel bir türü olan siyasal temsilin dinsel öyküsüdür. Her şeyden önce şunu belirtmek gerekir ki, bu çalışmada başlangıç varsayımı olarak, modern siyasal temsilin gelişiminde en önemli etkenin Hristiyanlık dini olduğu düşünülmektedir. Yani bu çalışmada siyasal temsilin dinsel bir kökene sahip olduğu veya en azından temsilin en önemli kaynağının din olduğu varsayılmaktadır. Dolayısıyla burada Ortaçağ dinsel kurul ve kurumlarının çağdaş siyasal temsilin oluşması üzerinde nasıl etkili oldukları konusu irdelenecektir.

Bilindiği gibi, toplumsal ve tarihsel değişme, gelişme ve ilerleme teorilerinde, birbirleriyle çelişen iki eğilim baskındır: *süreklilik* ve *kesiklik*.

Kesiklik perspektifi, meydana gelen olay ve gelişmelerin bir anda oluveren, tarihsel bağlamdan kopuk şeyler olduğunu ileri sürer. Buna göre insanlık tarihinde yer alan devrim benzeri “büyük dönüşümler” biricik, benzersiz, nev-i şahsına münhasır ve aniden ortaya çıkan olaylardır. Geçmişle bağlantıları yoktur ya da bu bağlantıyı koparmışlardır. Mesela “devrim”, kendisine takaddüm eden örüntü ve yapıları “devirdiği” için devrimdir; dolayısıyla bir devrim sonucunda oluşan yapıları anlamak için onları geçmişleriyle ilişkilendirmek yersiz ve gereksizdir. Çünkü ortaya çıkan yeni yapı, maziden kopmuştur; fikriyatı, kurumları, değerleri ve mahiyeti itibarıyla, artık apayrı bir yapı, kimlik ve karakter kazanmıştır. Dolayısıyla daha iyi anlayabilmek için, onu kendi biriciklik ve benzersizliğinde ele almak gerekir; “tarihsel arka plan” gibi geçmişle bağlantı kurma çabaları, sadece bilgi kirliliğine yol açar.

Süreklilik perspektifi ise tarihsel ve toplumsal gelişmenin, birbirini izleyen olay ve olgular zinciriyle gerçekleştiğini kabul ve ifade eder. Buna göre, ortaya çıkan olay, değişme veya gelişmelerin kaynak ya da kökenleri, onların öncesinde mevcuttur ve onların tarihselliğinde mündemidir. Beşerî varlık alanında (dolayısıyla tarihte ve toplumda) hiçbir olay ya da gelişme tabir caiz ise “gökten zembille inmemiş” olup, bunların her birinin bir geçmişi, en azından geçmişte oluşumuna etki eden bir veya birden çok unsur ya da faktör vardır. Çünkü her yeni oluşumun tohumu, eskinin ana rahminde yatar. Dolayısıyla, yukarıdaki örnekteki devrim dâhil, bir olay, gelişme ya da değişmeyi anlamak için, içinde tarihsel perspektifin de yar aldığı geniş açılı ve çok boyutlu bir yaklaşımın sergilenmesi gerekir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, bu çalışmada mezkûr eğilimlerden ikincisi yani *süreklilik* perspektifi tercih edilmiştir. Bu açıdan, modern siyasal temsilin, modern öncesi bir bağlamının olduğu düşünülmektedir. Esasen bu yaklaşımın sosyal bilim metodolojisi açısından değerine oranla mukayeseli bir üstünlüğe, dolayısıyla da hatırı sayılır bir avantaja sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir. Çünkü olaylara ya da araştırma nesnesine daha geniş açıdan bakmakta, haliyle onu -en azından değerine oranla- daha net görme imkânı sunmaktadır. Çünkü birinci eğilimin ihmal ettiği tarihsel bakış açısını da işin içine dâhil etmektedir. Tarihsel determinizme kaymadan, tarihsel bir perspektife sahip olmak, en azından bakış açılarını çoğaltarak, araştırma nesnesi olan şeyi farklı açılardan görme olanağı tanır.

Burada bu konuda detaylı bir metodolojik tartışmaya girilmeyecektir. Ancak bir parantez açıp şu kadarını belirtmek gerekir ki, bir araştırmanın bilimsel değeri açısından, her determinizm türü gibi tarihsel determinizmden de kaçınmak gereklidir. Çünkü her deterministik tutum aynı zamanda indirgemeci, dolayısıyla sınırlayıcıdır. Sadece örnek teşkil etmesi açısından o çok iyi tanınan iki düşünür burada hatırlanabilir: F. Hegel ve K. Marx.

Bilindiği gibi bunlardan birincisi olan Hegel, “çelişkilerin diyalektik çözümlenme süreciyle ilerleyen bir ulusun yaşamındaki tarihsel olaylar dizisini rastlantı olarak değil, ortaya çıktıkları ve geliştikleri haliyle, dünyanın tarihsel ruhunun tecellisi olarak görmek gerektiğini düşünmekteydi. Tarihte bir aklın olduğuna inanan Hegel’e göre tarih temel ve aktüel bir amaç üzerine kuruludur; bu amaç aktüel olarak ilahi Plân şeklinde kendini gerçekleştirmiştir ve gerçekleştirecektir; yani kısaca Tarihte Akıl vardır ve bu akıl tamamıyla felsefi zeminde hüküm icra etmektedir” (Birch, 2001: 250). Kısaca belirtmek gerekirse, Hegel “*tarihsel ruhu*” tarihsel gelişmenin itici gücü olarak görmekle, çok bariz bir şekilde deterministik bir yol izlemiş olmaktadır.

Öte yandan, tarihsel olayların bir içsel mantık çerçevesinde cereyan ettiği fikri, Marx’ın da bakış açısını belirleyen temel unsurlardan biridir. Ancak Marx, tarihsel gelişmenin itici gücü olarak Hegel’ci “*dünyanın tarihsel ruhu*”nun yerine, ekonomik sistemin değişken karakterini ve sınıfların üretim araçlarıyla olan ilişkilerini ikame eder (Birch, 2001: 250). Başka bir ifadeyle, Marx’a göre tarihsel ve toplumsal gelişme ve değişimin dinamiği, üretim güçleriyle üretim

araçlarının ilişkilerinden oluşan üretim biçimi, kısaca ekonomik altyapıdır. Dolayısıyla Hegel’deki “*tarihsel determinizm*”in yerini Marx’ta *ekonomik determinizm* almaktadır.

Bu bakış açılarının her ikisi de sosyal olay, olgu, gelişme ya da değişimleri tek bir nedene dayandırarak açıklama girişimlerinden dolayı deterministik, dolayısıyla sınırlayıcı olmakla itham edilmektedirler.³ Bakış ve görüş açısını daraltırlar; dolayısıyla araştırmacı için tabiri caiz ise “at gözlüğü” işlevi görürler. Bu nedenle yukarıdaki “tarihsel determinizme kaymadan, tarihsel bir perspektife sahip olmak” ifadesi özellikle kullanıldı. Çünkü tarihsel perspektif bakış açılarını çoğaltırken, deterministik yaklaşım bunu azaltmakta hatta teke düşürmektedir.

Şimdi bu uzun parantezi kapatıp, neden süreklilik perspektifinin tercih edildiği meselesine dönelim. Bu bakış açısı tarihsel bir perspektif sunmasının yanında, sanki gerçekliğe diğerinden daha çok tekabül eder gibi gözükmektedir. Ayrıca sadece siyasal temsil değil, siyaset teorisi ve felsefesinin başka konuları üzerinde de dinin belli ölçülerde etkisi olduğundan bahsetmek mümkündür. Mesela özgürlük, eşitlik ve adalet gibi kavramlar bu konulardan sadece birkaçıdır.

Eşitlik ilkesinin kökeninin dinsel olduğuna ilişkin ciddi iddialar vardır. Buna göre bu ilkenin en güçlü kaynağı dinlerdir. Özellikle semavi, ilahî ya da tek tanrılı dinlerin (Musevilik, Hristiyanlık, İslamiyet) eşitlik üzerinde çok etkili olduğundan söz edilmektedir. Tarihte yer alan kölelik, kast, zümre ve sınıf gibi eşitsizlik yapıları karşısında, ilahî dinlerin eşitlik ilkesini gündeme getirdiği belirtilmektedir. Bu eşitlik, “Tanrı önünde eşitlik” olarak ifade edilir. (Bilindiği gibi bu ilke daha sonraları modern hukuk sistemlerine “yasa önünde eşitlik” biçiminde yansdı.) Buna göre din, dil, ırk, etnisite, cinsiyet, statü, gelir, yaş vb. hiçbir ayırım gözetilmeksizin, herkes Tanrı önünde eşittir. Bu sayılanlardan herhangi birine dayanarak başkalarına üstünlük taslamaya kalkışanlar, inanç açısından ciddi bir yanlış içerisindedirler. Çünkü üstün olan sadece ve sadece Tanrı’dır; insanlar onun kulları olarak eşit durumdadırlar. Aralarında ille de bir üstünlükten söz edilecekse, o da kulluğunun gereklerini yerine getirme derecesiyle düz orantılı bir üstünlük olabilir (İslam dininde buna *takva* denir). Dolayısıyla, ilahî dinler Tanrı önünde eşitlik ilkesini getirmek suretiyle, mezkûr eşitsizlik yapılarını reddetmişlerdir.

Ayrıca, *özgürlük* ilkesinin de din kökenli bir ilke olduğundan bahsedilmektedir. Ancak dinlerin özgürlük anlayışının, modern siyaset felsefesinde yer alan özgürlük anlayışlarından (Negatif, Pozitif, Cumhuriyetçi) farklı bir mahiyeti ve içeriği vardır. Kısaca belirtmek gerekirse, ilahî dinlerde özgürlük, eşitlik meselesinde olduğu gibi, yine Tanrı’ya izafeten anlam kazanır. Şöyle ki; ilahî dinlerde özgürlük, Tanrı’ya kullukla eş anlamlıdır. Yani Tanrı’ya tam kul olan biri, Tanrı dışındaki her şeyden (mevki-makam, şan-şöhret, maddiyat vs.) ve herkesten (hemcins-karşı cins, amir-memur, ast-üst vs.) özgürdür. Tanrı’dan hakkıyla korkan bir kişi, O’nun

³ Bkz. Popper (1998).

dışındaki hiçbir şeyden ve hiç kimseden korkmaz. Çünkü onların verebileceği zarar veya yapabileceği kötülük, ancak Tanrı'nın izin verdiği kadar olabilir; fazlası değil.

Öte yandan siyaset felsefesinin en merkezî konularından biri olan *adalet* prensibinin de dinsel kökenlerinden bahsedilmektedir. Bu konuda fazla ayrıntıya girmeden şunu belirtmek gerekir ki, dinlerin en başta gelen hedeflerinden biri, dünya işlerinde adaleti tesis etmektir. Bu konuda “eğer adalet yoksa krallıklar büyük soygunlardan başka nedir ki?” (Aziz Augustine'den aktaran; Hirst, 2010: 131) sözünü söyleyenin bir din adamı olduğunu ve Allah'ın isimlerinden birinin de “el-Adl” yani mutlak adalet sahibi olduğunu hatırlamak yeterlidir.

Son olarak, dinlerin sadece bazı siyasal kavram, kurum, değer ve ilkelere değil, ayrıca bazı siyasal düşünce ve ideolojilere de kaynaklık ettiğine dair görüşler vardır. Nitekim liberalizmin kapsamlı bir doktrin olarak ortaya çıkışının, Hristiyan dininin bir kolu/yorumu/mezhebi olan Protestanlığın asketik tutumla olan ilgisi, en azından Max Weber'den beri bilinmektedir. Aynı *milliyetçilik* ideolojisi için de geçerlidir. Literatürde, Reformasyonun milliyetçiliğin yükselişindeki rolüne ilişkin ciddi iddia ve argümanlar vardır. Mesela, Anthony Marx'a (Marx, 2003'ten aktaran; Little, 2015: 61-100) göre Reformasyon, Katolik Karşı Reform'un etkisi altında, 16. ve 17. yüzyıl Protestan İngiltere ve Fransa'sında, devlet ve ilgili dinî topluluklar arasındaki şiddetli etkileşimlerin sonucu olarak, ulus fikirlerini kesin bir şekilde etkilemiştir. Reformun farklı kesimleri tarafından savunulan rekabet halindeki ulus anlayışları, sonraki milliyetçilik biçimleri üzerinde çeşitli etkilere sahip olmuştur.

Buraya kadar ortaya konulan argümanlar dizisinden de anlaşılacağı gibi, bugün kullanımda ve işlerlikte olan birçok siyasal kavram, kurum ve özellikle de siyasal değer ve ilkenin büyük çoğunluğunun kaynak ya da kökeni -en azından iddia düzeyinde- dindir. Bu nedenle, siyasal temsilin tarihsel gelişim öyküsünü araştırmayı hedefleyen bu çalışmada, tabir yerinde ise “arslan payı”, Hristiyanlık dinindedir. Zaten bir bütün olarak liberal doktrinin doğuşuna kaynaklık ettiği ileri sürülen dinin, bu doktrinin öngördüğü siyasal rejim olan liberal demokrasiyi mümkün ve işler kılan temsil kurumuna da kaynaklık eden en önemli faktör olması doğaldır.

Çalışmaya siyasal temsilin kavramsal bir incelemesi ile başlanmaktadır. Kavram, öncelikle bu konudaki vukûfiyetleri nedeniyle otoriteleri tartışılmaz olan H. Pitkin ve A. H. Birch'in görüşleri doğrultusunda analize tabi tutulacaktır. Ardından siyasal temsilin tarihsel gelişimi ele alınacaktır ki, bu zaten temsil kavramının öyküsüdür. Ancak bu öykü, Ortaçağ'ın ileri aşamasına yani 13. ve 14. yüzyıllara kadar olan dönemle sınırlı tutulmakta, modern döneme taşmamaktadır. Çünkü önceden de belirtildiği gibi bu çalışmanın konusu, çağdaş siyasal temsilin dinsel bağlantılarını deşifre etmekle sınırlıdır. Çalışma, ulaşılan sonuçların değerlendirilmesiyle sona ermektedir.

2. Kavramsal Çözümleme: Temel Yaklaşımlar

Temsil kavramının çözümlemesi yapılırken aslında onun anlamının yanında, yerine getirdiği temel fonksiyonlar ve belli başlı temsil modelleri gibi konuların da ele alınması gerekirdi. Ancak anlamın dışındakiler buradaki konu ile direkt alakalı olmadıklarından dolayı içeriğe dâhil edilmemişlerdir. Bununla birlikte kavramın anlamına ilişkin içerik çözümlemesi önemlidir çünkü bu çalışmanın ana teması olan dinsel kökenle, bu anlam ya da anlamlar marifetiyle bağlantı kurulacaktır. Bu çalışmada siyasal temsil kavramının anlam dünyası, siyasal teorinin iki önemli figürü olan H. F. Pitkin ve A. H. Birch'in analizlerinden hareketle ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Pitkin (1968)'e göre temsilin dört farklı anlam ve kullanımı vardır: Biçimsel temsil, tanımlayıcı temsil, sembolik temsil ve maddi temsildir. Bunlar aynı zamanda temsil kavramının tanımlanmasını içermektedir.

Biçimsel temsil, temsilden önce gelen ve temsili başlatan kurumsal düzenlemelerdir. Bu temsil tipinin, biri *yetkilendirme* ve diğeri de *hesap verebilirlik* olmak üzere iki boyutu vardır. Yetkilendirme, bir temsilcinin statü, pozisyon veya görevi ile ilgilidir. Hesap verebilirlik ise seçmenlerin temsilcilerini kendi istekleri doğrultusunda hareket etmedikleri için cezalandırma kabiliyeti veya temsilcinin seçmenlere karşı duyarlılığı ile ilgilidir.

Sembolik temsil, temsilcinin temsil edilenler nezdindeki imajıdır. Burada temsilciler, temsil edilenler nezdinde sahip oldukları kabul derecesine göre değerlendirilirler.

Açıklayıcı temsil, temsilcinin temsil edilenlere ne ölçüde benzediği ile alakalıdır. Burada temsilcinin, temsil edilenlerle benzerliklerinin ya da ortak yanlarının olup olmaması veya onlarla bazı deneyimleri paylaşıp paylaşmaması önemlidir.

Maddi temsil, temsilcinin temsil ettiklerinin adına yürüttüğü faaliyetlere odaklanmaktadır. Burada, temsilcinin temsil edilenlerin çıkarlarına hizmet eden politika tercihleri geliştirip geliştirmedine bakılmaktadır.

Birch (2001: 94-100)'in temsil tipolojisi de Pitkin'inkini andırmaktadır. Bunu řu şekilde ortaya koymak mümkündür:

Delege tipi temsil, müvekkili adına hareket eden bir temsilci veya sözcüyü belirtmek anlamında temsildir. Bu anlamdaki temsilcinin işi, müvekkilinin belirlediği çıkarları savunmaktır. Mesela bir satış temsilcisi, bir büyükelçi ve bir avukat bu anlamda birer temsilcidirler. Delege tipi temsilde, temsilcinin tamamen müvekkilinin istekleri doğrultusunda hareket etmesi gerekmez; temsilci bazı durumlarda müvekkilinin beklediğinden çok daha sıkı bir pazarlık yürütebilirken, diğeri bazı durumlarda da bazı meslekî gelenek ve göreneklerle kayıtlı olabilmektedir. Fakat her durumda bu tipteki temsilcinin görevi, müvekkilinin koymuş olduğu belirli amaçlara

ulaşmaktır; başarılı temsilin kriteri ise bu amaçlara ne ölçüde ulaşıldığıdır. Baskı gruplarının sözcüleri tarafından yapılan temsil, delege tipi temsilin en çarpıcı örneğini oluşturmaktadır.

Bu temsil tipi ile ilgili olarak ortaya çıkan sorunlardan biri, temsilin boyutunun ne olduğu veya ne olması gerektiği, diğeri ise temsil edenin temsil olunan için nereye kadar veya ne derece bağlayıcı olabileceğidir.

Mikrokozmetik temsil, bir şeyin veya bir kişinin, daha büyük bir şeyin veya grubun özelliklerini taşıması anlamında olup, fizikî benzerliğe işaret etmektedir. Onun için en uygun ifade, popülasyonun temel özelliklerini bir örnek üzerinde yansıtmak için istatistikî metotlarla seçilmiş olan bir numûneyi kastetmek için kullanılan “temsilî örnek” kavramıdır. Bu kavram da aynı anlamda ama daha gevşek bir biçimde, mensubu olduğu daha büyük bir sosyal sınıfı temsil eden bir kişiyi anlatmak için kullanılmaktadır.

Kavramın bu kullanımı açısından bazı eleştiriler söz konusu olmuştur. Mesela Birleşik Devletler Yüksek Mahkeme’sinin, pratikte her zaman bir siyah üyesi olmakla birlikte 1967’ye kadarki durum olarak, tüm üyelerinin beyaz olması, bu mahkemenin tüm Amerikalıları temsil etmediği şeklinde eleştirilmesine yol açmıştır. Keza Kanada Yüksek Mahkemesi’nin tüm üyelerinin erkeklerden oluştuğu dönemde, bu mahkemenin Kanada toplumunu temsil etmediği söylenmekteydi.

Sembolik temsil, bir kişinin veya grubun kimliğini veya niteliklerini sembolize ettiğini belirtmek için kullanılan temsil türüdür. Bu kullanım, bir nesneyi, daha büyük veya daha soyut bir nesneyi sembolik olarak temsil ettiği varsayıldığında söz konusu olur. Mesela çarmıh işaretinin, Hristiyanlığın bir sembolü olarak, Hz. İsa’nın çarmıha gerildiğini simgelediğine inanılmaktadır. Türk Bayrağı’ndaki hilâlin “İslamiyeti”, yıldızın ise “Türklüğü” temsil ettiği belirtilmektedir. Yine Amerikan bayrağı üzerindeki elli yıldızın elli eyaleti simgelediği düşünülmektedir. Öte yandan sadece nesnelere değil, kişiler de sembol olabilmektedir. Meselâ Mustafa Kemal Atatürk’ün Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunu, Kraliçe Elizabeth’in de İngiliz ulusunu sembolize ettiği söylenmektedir. Son olarak, bir kişi gibi bir sınıf da sembol olabilir. Meselâ Marx özel olarak işçi sınıfının (proleterya), genel olarak ise tüm insanlığın sembolik temsilcisi sayılmaktaydı.

Seçimli temsil, politik müştemilatı olan temsildir. Birch (2011: 98)’e göre temsil kavramının yukarıdaki üç kullanımı da sorunludur. Çünkü onlar politik durumlara tatbik edilmekle ve politik çağrışımlara sahip olmakla birlikte, orijin itibarıyla politik değildirler. Meselâ bunların hiçbiri modern demokratik bir devlette yasama meclisinin seçilmiş bir üyesinin pozisyonunu tam olarak karşılamamaktadır. Yani günümüzde parlamento veya kongre üyeleri, seçmenlerinin delegeleri konumunda olmadıkları gibi, seçmenlerin mikrokozmetik bir örneği de değildirler. Yine bunların yerine getirdikleri görevler göz önünde bulundurulduğunda, sembolik temsilcilerden daha fazlasına karşılık geldiklerini kabul etmek gerekmektedir. Dolayısıyla,

temsilin bu üç anlam ve kullanımı, çalışmada incelenmesi amaçlanan siyasal temsil ile alâkalı değildir.

O halde başka bir temsil tipine ihtiyaç vardır ki o da seçimli temsildir. Birch (2001: 98)'e göre bu anlamdaki temsilci, diğer üç kullanımın hiçbirine indirgenemeyeceği gibi onların herhangi bir kombinasyonu olarak da düşünülemez. Çünkü bu temsilciler, bu konuma gelmek için yapılan belirli bir prosedür (seçim/eleme) sonucunda belirlenmişlerdir. Yani Parlamento veya Kongre üyeleri, belirli yetkileri kullanmak üzere seçim süreci tarafından yetkilendirilmiş olan kimseler anlamında temsilcidirler. Bu onların tanımlayıcı özelliğidir ve mecliste nasıl hareket ettiklerine bakılmaksızın çekilene, ölene veya başka bir seçimde elenene değin yasal temsilci olarak kalacaklardır.

Böylece temsil kavramı ve siyasal anlamdaki temsilci fikri ortaya konulmuş oldu. Artık sıra bu kavramın tarihsel serencamının irdelenmesine gelmiştir. Ancak tekrar belirtmek gerekir ki, bu tarihsel süreç Antik Yunan, Roma ve Hristiyanlık'ı içine alan klasik dönemle sınırlı tutulmuştur.

3. Tarihsel Çözümleme: Kökenler

Tarihin ve antropolojinin verilerine göre, insanoğlu insanlık tarihi boyunca küçükten büyüğe muhtelif sosyo-politik örgütlenme biçimleri oluşturmuştur. Aşiret, kabile, site-devleti, imparatorluk ve ulus-devlet tipi yapılanmalar, bunların en çok bilinenleridir. Bu yapılarda yürürlükte olan siyasal rejimler de monarşiden, oligarşiden demokrasiye -ve bunların çeşitli varyantlarına- değin önemli farklılıklar göstermiştir.

İlk insan topluluklarının arasındaki ilişkilerin nispeten eşitlik ilkesine dayalı olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla, eşitsizlik ve ayrıcalık ifade eden yapı ve ilişkilerin ve bunların karşılık geldiği kurumsal düzenlemelerin, tarihsel gelişmenin belirli aşamalarında söz konusu olduğu ifade edilmektedir. Rivayet odur ki, ilk insan topluluklarında, hiyerarşik üstünlüğe dayalı bir emir-kumanda sistemi yoktu. Ondan ziyade, yaşlı ve tecrübelilerin söz, tavsiye ve öğütlerinin dikkate alındığı bir hatır-gönül ilişkisi revaçtaydı. Ancak tarihsel ilerleme, daha büyük ölçekli sosyo-politik örgütlenmelere doğruydu. İnsanoğlu yerleşik hayata geçtikten sonra nüfus hızla artmıştır. Buna paralel olarak, yerleşim yerleri de büyümüştür. Dolayısıyla bunların düzenlenmesi bir ihtiyaç olarak doğmuştur. Bu ihtiyacı karşılamaya yönelik olarak, yukarıda bir kısmının adları sayılan çeşitli sosyal siyasal organizasyonlar geliştirilmiştir.

İnsanlık tarihinin sosyal siyasal gelişme şekil ve aşamaları, bu araştırmanın kapsamını aşmaktadır. Burada sadece bu sosyo-politik tarihin spesifik bir kısmı olan siyasal temsilin öyküsü ele alınacaktır. Bunu yaparken, Vieira ve Runciman (2008: 6-7)'in uyarılarını dikkate almak önemlidir. Onlara göre, temsil gibi girift bir kavramın tarihteki izlerini sürerken, üç önemli zorluk akılda tutulmalıdır. Birincisi, temsil kelimesi ile temsil kavramının her zaman örtüşmemesi, farklı durumlarda farklı kullanımların söz konusu olmasıdır. İkincisi, temsil kelimesinin kendisini tespit etmenin pratik zorluğu; üçüncüsü ise temsil kavramının bir dizi

farklı deyimler aracılığıyla tanımlanmış olmasıdır. Temsil için kullanılan ana deyimler şunlardır: (1) *Şekli temsil*, temsilcilerin temsil edilene benzemesi ve temsil edilenin yerine geçmesini; (2) *Teatral temsil*, temsilcilerin temsil edilenler adına görüş, söz ve hareketlerini; (3) *Hukuki temsil* ise temsilcilerin kendi rızalarıyla ve/veya çıkarları doğrultusunda temsil edilenler adına hareket etmelerini ifade eder. Bunların arasında buradaki inceleme konusu olan siyasal temsile en uygun düşeni, bu sonuncusudur.

Bu makalenin temel varsayımı, siyasal temsilin dinsel bir kökeninin olduğudur. Ancak bu, onun daha başka kaynakları olmadığı anlamına gelmez. Zaten dini sıfır noktası sayarak, temsili din ile başlatmak da aslında burada tercih edilen tarihsel bakışa uygun düşmezdi. Nitekim siyasal düşünceler tarihinde temsilin öyküsü, genellikle demokratik olarak örgütlenen ilk siyasal yapılar olduğu iddia edilen Antik Yunan site-devletleri ile başlatılır.⁴ Öncesi de vardır ama burada teamüle uygun bir şekilde, temsilin tarihsel kökenleri önce Antik Yunan, sonra Roma, ardından Hristiyanlık olmak üzere üç döneme ayırarak ele alınacaktır. Bu sonuncusu zaten temsilin dinsel köken anlamında da belki başladığı⁵ değil ama kesinlikle olgunlaştığı ve tebellür ettiği aşamayı temsil etmektedir.

3.1. Antik Yunan Site-Devleti

Atina demokrasisi, modern batı siyasî düşüncesi için temel referans ve ilham kaynağı olma özelliğini uzun süreden beri korumaktadır. Her ne kadar son dönemlerdeki tarihsel ve arkeolojik araştırmalar fikrî temellerin Antik Yunan'dan öncesini, özellikle de doğudaki daha eski uygarlıkları işaret ediyor ise de baskın gelenek, Antik Yunan'ın referans alınması şeklindedir. Ama bu ayrı bir tartışma konusudur. Yukarıda da belirtildiği gibi, burada teamüle bağlı kalınacaktır. İşin doğrusu bunun böyle olmasını gerektiren Yunan'a özgü bir istisnailik de vardır. Mesela Held (1993: 16)'ın de belirttiği gibi, Batılı siyasî düşüncenin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen vatandaşlar arasında eşitlik, özgürlük, hukuka ve adalete saygı gibi siyasî idealler, başka yerlerde değil, Antik Yunan site devletlerinden biri olan Atina'da baş tacı edilmişti. Bu nedenle, Atina faydalı bir başlangıç noktası teşkil etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, bu ideallerin Yunan'la ortaya çıkmadıkları ama *orada* özel bir ilgiye mazhar olduklarıdır.

⁴ Her ne kadar demokratik kurum ve pratiklerin ilk ortaya çıkış yeri olarak Antik Yunan site devletlerinin gösterilmesi, yaygın bir teamül olsa da, bu konu itiraz ve tartışmadan başışık değildir. Hiç azımsanmayacak sayıda düşünür, ilk kaynakların, insanlığın ilk yerleşim yerlerinden biri olarak kabul edilen Mezopotamya havzası olduğunu ileri sürmektedir. Bu tartışma için bkz. Keane (2006).

⁵ Berman (1983: 49), bir tarihinin “orijinler” söyleminin tehlikelerinin bilincinde olduğunu söyler. Ona göre, insan geçmişini hangi an ve kertesini başlangıç olarak alırsa alsın, her zaman daha erken başlangıçlar vardır ve bu gerçek, tüm insanlık tarihinin sürekliliğine tanıklık eder niteliktedir. Burada da bu duyarlılıktan hareket edilerek ve benimsenen tarihsel süreklilik perspektifine bağlı kalınarak, belli bir zamansal başlangıç noktası vermekten kaçınılmıştır.

Yukarıda sayılan siyasal idealler gibi, bugün revaçta olan bazı siyasal pratikler ve bu pratiklerin süreklilik kazandığı kurumlar da Antik Yunan'la anılmaktadır. Mesela Holden (2007: 55-56)'ın da ifade ettiği gibi, dolaysız demokrasinin temel ilham kaynağı ve modeli, Eski Yunan demokrasisinin teori ve pratiğı olmuştur. Eski Yunanda önemli tüm siyasal birimler, şehir devleti (polis) denen yapılarıdır. Bu şehir devletlerinin bazıları her ne kadar kadınları ve köleleri dışarıda tutması nedeniyle elitist olmakla eleştirilseler de dolaysız demokrasinin ilk örneğı olma ayrıcalığına sahiptiler. Atina site-devletinde 30.000 ve 45.000 civarında vatandaş yaşamaktaydı ve Meclis de 6.000 üyeden oluşmaktaydı. Meclis, çoğunluk tarafından seçilen ve halkın küçük bir modeli (microcosm) mesabesinde olan konseyin belirlediğı konularda kararlar almaktaydı. Yani "dolaysız demokrasi" olmasına rağmen, Antik Atina'da siyasal kararlar yine bir tür temsil usulüyle alınmaktaydı. Burada uygulanan temsili Birch'in tipolojisindeki "mikrokozmetik" temsil modelini çağrıştırdığı söylenebilir.

Antik Atina'da siyasal kararlar temsiliyeti andıran bir yöntemle alınmasına rağmen, sistem "dolaysız demokrasi" olarak adlandırılmaktadır. Bu açık bir çelişki gibi gözükmeyle birlikte⁶ gerçekte durum biraz farklıdır. Çünkü Antik Yunancada bugün kullanılan anlamda "temsili" kelimesinin mevcut olmaması bir yana, Atina demokrasi uygulaması, son derece kendine özgü bir yapı ve özellikteydi. Mesela burada yüz yüze toplantılar diğer kurumlarla birleştirilmiş ve nitelikli kişilerden, rastgele seçilen vatandaşlara ve gönüllülere değin birçok yurttaş, siyasal kararların oluşturulma sürecine dâhil edilmişti. Konunun açıklığı kavuşması açısından, bu noktanın biraz ayrıntılı anlatılmasında fayda vardır.

MÖ. 507'den itibaren, Antik Atina'daki müesses siyasi sistemin dört ana bileşeni vardı. İlki, yaklaşık on günde bir toplanan ve genel siyasete ilişkin temel kararları alan meclistir. Kararların oybirliğı veya oy çokluğu ile el kaldırarak alındığı bu meclis, herhangi bir mülk şartı olmaksızın, tüm yetişkin erkek vatandaşlara açıktır. İkinci bileşen, 200 ila 500 veya daha fazla kişiden oluşan jürilerden müteşekkildi. Bu jüriler neredeyse her gün yeniden seçilirdi ve jüri üyeleri başvuran vatandaşlar arasından kura ile seçildiğı için "temsili" sıfatını taşımaktaydılar. Jüri üyeleri, kararları görüşme yapmaksızın gizli oylamada oy çokluğu ile almaktaydılar. Üçüncü bileşen, Meclis gündemini belirleyen ve yürütme görevini üstlenen "Beşyüzler Meclisi" idi. Bu Meclis, her mahalleden elliser kişi olmak üzere on mahalleden seçilen toplam 500 kişiden oluşmaktaydı. Bu mecliste her mahallenin üyeleri yılın onda birinde başkanlık kurulunu oluşturuyorlardı. Bu kurulun, dolayısıyla meclisin başkanlığına, her gün kura ile başka bir Atina vatandaşı getiriliyordu (Şenel, 1986: 147). Görüldüğü gibi Beşyüzler Meclisi, ustaca bir kura yöntemi

⁶ Bu konu ile ilgili bir tartışma için bkz., Hansen (1991). Hansen (1991: 3) burada, Aristoteles'nun Politika adlı eserinde, halk meclisinin tek işlevinin yetkilileri (magistrate) seçmek ve onları görevdeki davranışlarından sorumlu olmaya çağırarak olduğu bir demokrasi tipine atıfta bulunduğundan bahisle, tüm siyasi kararların, halkın söz hakkı olmaksızın bu yetkililer tarafından alındığını, bunun ise açıkça "dolaylı" veya temsili demokrasi olduğunu belirtir. Dolayısıyla ona göre, Yunan demokrasisinin "doğrudan", modern demokrasinin ise "dolaylı" olduğu şeklindeki yaygın görüşü şüphe ile karşılamak gerekir. Ama Hansen, Atina'nın her halükârda, tarihte en iyi bilinen, "doğrudan" bir demokrasi olduğunu da belirtir.

sayesinde, coğrafi dağılımı temsil ile birleştirmişti. Dördüncü bileşen, meclisin görev taksimatı ile ilgilidir. Mesela tüm askerî görevliler ve diğer bazı önemli yetkililer, meclis tarafından seçilirdi.

Görüldüğü üzere, Atina demokrasi pratiğinde, önemli siyasal işlevlerin birçoğu, Hansen (1991: 3)'ın ifade ettiği şekilde, halk adına hareket eden, bu amaç için ya seçilmiş ya da kura ile belirlenmiş bireyler ya da gruplar tarafından gerçekleştirilmekteydi. Ancak Vieira ve Runciman (2008: 6-7)'ın da belirttikleri gibi, Atina'da veya genel olarak Antik Yunan'da bu rolleri tanımlamak için temsil kavramı mevcut değildi. Başka bir ifadeyle, Eski Yunanca'da temsile eşdeğer bir terim yoktu. Bu kavram, Roma kökenlidir.

3.2. Roma

Roma'nın nev-i şahsına münhasır denilebilecek bir siyaset doktrini olduğunu söylemek güçtür. Çünkü Romalılar, soyut düşünce ve kuramsal bakıştan ziyade, somut olaylarla ilgilenmekteydiler (Akın, 1987: 29). Bu tutum, onların, olayların gidişatına ve durumun gereğine göre tavır takınmaya yönelik pragmatik bir perspektife sahip olmalarını mümkün kılmaktaydı. Antik Yunandaki gibi zengin politik öğretilere sahip olmamakla birlikte, pratikte karşılaşılan problemlerin en kısa ve net yolla çözüme kavuşturma ihtiyaç ve kaygısı, onların güçlü bir hukuk vizyonu edinmelerini sağlamıştır. Böylece Yılmaz (2011: 164-195)'ın da ifade ettiği gibi, Romalılar, “siyasetin uygulanması düzeyinde modern siyasetin çerçevesini belirleyecek en temel kurumsal ve kavramsal hazineyi oluşturmuşlardır. Özellikle Cumhuriyet dönemi Roma'sı, modern yönetim düşüncesinin oluşum anlarında vazgeçilmez bir başvuru kaynağı olmuştur.” Nitekim modern devleti işleten en temel kurum ve mekanizmalardan biri olan temsil, yukarıda da belirtildiği gibi, Romalı bir kavramdır.

Roma, tarihte üç sosyo-politik örgütlenme tecrübe etmiştir: önce Krallık, sonra Cumhuriyet ve en son olarak da İmparatorluk. Bu sonuncusu yani İmparatorluk Roma'sı beşinci ve altıncı yüzyıllar boyunca hastalık, iç savaş ve kuzeyden ve doğudan gelen istilâcı dalgalar nedeniyle zevale uğramıştır. Ama yukarıda da belirtildiği gibi, geride günümüz modern devletleri dâhil olmak üzere, birçok devlete ilham kaynağı olan, devasa bir hukuksal ve kurumsal miras bırakmıştır.

Demek ki, temsil kavramının sözcük olarak serüveni Roma'da başlamıştır. Kavram Roma'da, yukarıda sayılan anlam ve tabirlerin hemen hemen tümü açısından işlerlikte olmuştur. Ancak, modern anlamda temsiliyeti ifade eden kelime olan 'represent'in türetildiği Latince fiil *repraesentare*, Roma'da ilk dönemlerde, modern kullanımdaki “başkasının adına konuşma veya hareket etme” anlamına gelmiyordu. Kavram daha ziyade, öncelikle (1) hemen veya peşin para olarak ödeme yapmak ve (2) kendini başka bir kişiye veya kişilere takdim etmek gibi anlamlara geliyordu (Vieira ve Runciman, 2008: 7). Ama temsil kelimesinin Roma'da sahip olduğu anlam

ve kullanımlar bununla da sınırlı olmayıp, oldukça zengin sayılabilecek bir anlamlar manzumesi söz konusudur.

Vieira ve Runciman (2008: 7-8)'ı izleyerek, bu anlam ve kullanımlardan bazılarını burada zikretmek mümkündür. Meselâ ilk dönemlerde kavram, “yeniden sunum”dan ziyade, mevcut “sunma” yani bir şeye anında veya ilk mevcudiyet kazandırma anlamına gelmekteydi. Örneğin, Roma’da kendisini bekleyen kalabalığın önünde kendini tanıtan bir general ya da politikacının orijinal Latince’de kendisini “temsil ettiği” söylenirdi. Oysa bugün aynı durumu tanımlarken, kendisini “takdim etme” ifadesi kullanılır. Ama Roma siyasi düşüncesinde, daha sonra farklı failer arasındaki temsil ilişkisini ima eden en yakın terim, hukuktan değil, tiyatro dünyasından ve özellikle de maske takma pratiğinden alınmıştır. Bu uygulamayı tarif etmek için kullanılan kavram, *persona* idi. Bu kavram, oyuncuların sahnede taktıkları kil, ahşap veya ağaç kabuğundan maskeler için kullanılmıştır. Cicero (MÖ 106-43), terimin anlamını, insanların günlük yaşamda büründükleri farklı kişilikleri içerecek şekilde genişletti. Nasıl oyuncular sahnede farklı roller üstlenirken maskelerini değiştiriyorsa, insanlar da hayatları boyunca farklı roller ve görevler üstlenmişlerdir. Bu rol ve görevler, kent adına konuşma ve hareket etme yetkisini (*gerere personam civitatis*) de içeriyordu. İlerleyen dönemde, temsilin kelime dağarcığı biraz farklı bir fikri ifade edecek şekilde genişledi. Bu, temsil edilen şeyin yerine geçerek bir şeye ek veya ikame bir varlık kazandırma fikri idi. Mesela borçların geri ödenmesi ile ilgili olarak *repraesentare*, başlangıçta vaat edilen ancak henüz gelmemiş olan bir miktar paranın ödenmesi anlamına geldi. Daha da önemlisi, *repraesentatio* ismi, duyularla zihne aktarılan dış dünyanın zihinsel imgelerine yani temsillerine atıfta bulunmak için de kullanılmaya başlandı. Bu içsel resmin dışsal karşılığı, bir kişinin veya bir nesnenin dış görünüşünün aslına uygun olarak yeniden üretildiği ve böylece gözlemcinin bakışına yeniden sunulduğu sanat eserlerinde de vardı. Bu görüntülere de *repraesentation* deniyordu. Böylece terim, yalnızca gerçek mevcudiyeti değil, biri veya başka bir şey tarafından gerçekçi bir şekilde aktarılan yapay bir mevcudiyeti de ifade etmeye başladı.

Nihayet, temsil kavramının Roma’daki öyküsü açısından en önemli nokta, hukuk alanıyla ilgilidir. Mansbridge (2020)’ın da belirttiği gibi, Roma hukukunun, M.S. 528 tarihli İmparator Justinian’ın Kodeksinde bulunan üç özelliği, Batı Avrupa’da temsil kurumunun sonraki teori ve pratiği için çok önemlidir. İlk olarak, Roma özel hukuku, bir müvekkilin vekile “tam yetkiler” (*plena potestas*) ve vekil adına hareket etmek için tam takdir yetkisi verebileceğine hükmetmiştir. İkincisi, Roma özel hukuku, yapılan bir anlaşmanın veya sözleşmenin, sözleşme taraflarının rızası olmadan değiştirilemeyeceğini, çünkü “herkese dokunan şeye herkes tarafından karar verilmesi gerektiğini” (*quod omnes tangit ab omnibus approbetur*) kabul etmiştir. Üçüncüsü, Roma kamu hukuku, “doğal hukuku” (*lex naturalis*), mahkemelerin yazılı hukukla birlikte dikkate alması gereken bir hukuk biçimi olarak ele almıştır. Doğal hukuk, “ilâhi kanun” (*lex divina*) ve “halkların kanunu” (*jus gentium*) ile birleştiğinde, zamanla, “tam yetkiye sahip kral” (*plenitudo potestatis*) şeklindeki anlayışı önemli ölçüde aşındıracaktır.

Roma Kamu Hukuku'nun bu şekilde yeniden yorumlanması, siyasal otorite kavramının anlamını ve yöneten-yönetilen ilişkilerine ilişkin algıyı değiştirirken, Roma Özel Hukuku da temsil fikrinin somutlaşmasına ön ayak olmuştur. Bu bağlamda, Örs (2006)'ün de belirttiği gibi, Roma kökenli iki kavram, temsil kavramının gelişimi açısından önemli role sahiptir. Bunlardan birisi *korporasyon* (universitas), diğeri ise *procurator*'dur. Korporasyon kolektif veya ortak bütün, procurator ise bir başkası adına hareket eden, onu temsil eden birey anlamına geliyordu. Bu iki anlayış fiilen uygulanmaya başlayıp da temsil bir toplumun tüm üyelerinin bireysel haklarında önemli bir hale geldiğinde, modern temsili parlamenter demokrasi kavramı ortaya çıkmış oldu. Korporasyon, ortak çıkarları olan bireylerden oluşan bir grup anlamında, kurgusal bir kişilik olarak algılanmaktaydı. Yani kişi veya bir topluluğun tüm hak ve çıkarlarının toplamını ifade etmekteydi. Procurator ise bir başkası adına hareket eden kişi anlamına gelmekteydi. Böylece, Roma sosyal-siyasal muhayyilesinde bir topluluk ve onu temsil eden bir kişi anlamında temsiliyet fikri oluşmuş oldu.

Görüldüğü gibi, “temsil” terimi ve fikri, bu farklı anlamlarıyla birlikte Roma'da terennüm ve tecrübe edilmiştir. Ancak bu kelimenin tam anlamıyla siyasal bir hüviyet kazanması, dolayısıyla “siyasal temsil” anlamına evrilmesi, ancak Hristiyanlığın kurumsal ve örgütsel yapısı içindeki tecrübe ve teolojik tartışmalar ile mümkün olmuştur. Çünkü aşağıda da görüleceği gibi, bu aşamada temsil, ille de birbirine benzemesi gerekmeyen ama yine de birbirinin yerini alabilen varlıklar arasındaki ilişkiyi kapsayabilecek bir anlam kazanmıştır. Bu sayede, temsil kavramı, *persona* fikriyle örtüşmeye başlamıştır. Bunun sonucunda da, sırf paylaştıkları bir benzerlikten ziyade, aralarındaki bağ sayesinde birbirlerinin yerini tutabilen kişiler arasındaki ilişki anlamında, kavramın siyasal bir anlam kazanmasının önü açılmış ve siyasal potansiyeli realize olmaya başlamıştır.

3.3. Hristiyanlık Dini

Batının sosyal ve siyasal tarihi ile ilgili literatürde, modern toplumun ortaya çıkmasını, Hristiyanlık Dini'ne bağlayan güçlü bir düşünce geleneği vardır. Genellikle ünlü Alman Yahudisi Max Weber⁷ ile özdeşleştirilen bu fikri damara göre, bütün ekonomik, sosyal ve siyasal yön ve boyutlarıyla birlikte modern Batı toplumu, Avrupa tarihinin belli bir evresinde Hristiyanlık içinde yaşanan bir teolojik tartışma ve ardından gelen kırılmanın ürünüdür. Bu kırılmanın yol açtığı sonuçlar, geri döndürülemez niteliktedir. Bunların en başında da siyasal olanlar gelmektedir. Çünkü son tahlilde mutlak monarşiler yıkılmış, onların otoriter ve totaliter yönetimlerine son verilmiş ve genel siyasete ilişkin temel belirleyici kararların alınmasında halkın söz sahibi olduğu temsili demokratik yönetimler kurulmuştur.

⁷ Bkz. Weber (1999). Weber artık klasikleşmiş olan bu eserinde, kapitalist sistemin Protestan ahlakının gereği olan “zahitçe” (ascetic) yaşam tarzından doğduğunu ileri sürer. Ona göre “çok çalışıp az harcama” felsefesine dayanan bu hayat tarzı, sonuçta kapitalizmin oluşumuna kaynaklık eden başlangıç sermayesinin yani “ilk birikimin” oluşmasını sağlamıştır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, temsilin öyküsü Roma'da başlar. Burada en dikkat çekici unsur, Roma hukukudur. Normalde temsilin gelişiminde Roma Kamu Hukukunun belirleyici olması beklenirdi. Ama belirleyicilik bir yana, ilginç bir şekilde kamu hukukunun bu konuda etkisinden bile bahsedilmemektedir. Yukarıda ilgili bölümde Roma Hukukunun özelliklerinden bahsedilmişti. Hatırlanacak olursa, orada kamu hukukunun daha çok iktidarın gücünün sınırlandırılmasına yönelik olmasına rağmen, özel hukukta bir müvekkilin vekile "tam yetkiler" ve vekil adına hareket etmek için tam takdir yetkisi verebileceğine ilişkin hükümler vardı. Temsil ilkesi, işte bu özel bir korporasyonun kendi adına tam yetkiyle müzakere edebilecek bir vekil atayabileceğine ilişkin maddeden doğmuştur. (Bununla bağlantılı olarak, *siyasi nza* kavramı da yine Roma özel hukukunun *quod omnes tangit ab omnibus approbetur* "tüm insanları etkileyen tüm insanlar tarafından onaylanmalıdır" ifadesini içeren bir hükme dayanıyordu.)

Roma hukukundan kaynaklanan özel hükümlerin daha sonra kamusal bir niteliğe bürünerek, siyasal normlara onların da kurumsal bir kimliğe dönüşmesi ilginç bir öyküdür. Öyküyü deneyimleyen kurum ise, bariz bir şekilde Katolik Kilisesi olmuştur. Buradaki formülasyon, yukarıda sözü edilen korporasyon ve procurator anlayışlarının kilisenin ilişkiler ağına başarılı bir şekilde adaptasyonudur. Hemen her sosyal olguda olduğu gibi, burada da mezkûr adaptasyon süreci bir anda değil, birkaç aşamadan geçerek tamamlanmıştır.

İlk aşama, manastır ve katedral gibi dini kurumların Katolik Kilise'nin hukukçuları (Kanonist) tarafından, Roma Hukuku anlamında *korporasyonlar* olarak kurgulanmasıydı. Bir sonraki aşama, tüm Katolik Kilisesi'nin bir bütün olarak Roma Hukuku anlamında bir korporasyon olarak konumlandırmak suretiyle, geniş bir temsil yetkisiyle donatılmasıydı. Son aşama ise kilisenin bu geniş temsil yetkisinin sivil ya da laik kurumlara aktarılmasıydı. Şimdi bu aşamaları biraz detaylandıralım.

3.3.1. Kilise Birimlerinin Korporasyon Statüsü

İlk adım, manastır ve katedral gibi dini kurumların Katolik Kilise'nin hukukçuları (Kanonist) tarafından, Roma Hukuku anlamında *korporasyonlar* olarak kurgulanması ve onların da böyle işlev görmeleriydi. İlk dönem Kilise yapılanmasına bakıldığında, Hristiyan dünyasında her cemaatin kendi piskoposlarının ruhani liderliği altında bulunduğu görülmektedir (Şakiroğlu, 2012). Temsil fikrinin kökenini de zaten burada aramak gerekir. Çünkü bu dönemde yaygınlıkla inanılan ve kabul edilen bir vecizeye göre "piskopos kilisenin, kilise de piskoposun içindedir" (Black, 2000: 165). Bu demektir ki, dış ilişkilerde piskopos kiliseyi temsil edecektir ve yaptığı şey cemaatini bağlayacaktır. Ancak piskoposun aynı zamanda bir ölçüde cemaatini yansıtmayı ya da anımsatması da beklenmekteydi. Bundan şu anlam çıkıyor ki, burada temsil sadece yasal bir görev olmayıp, din adamlarının kendi cemaatleriyle ruhsal olarak özdeşleştirildiği bütün bir metafiziğe atıfta bulunmaktaydı (Black, 2000: 165). Yani bu aşamada temsiliyet ile yetke (otorite) birleşmişti.

Ancak Miladi 1. yüzyılın sonlarında Roma Başpiskoposu (Pontifex) I. Clemente'nin kilise düzenini yeni esaslara bağlaması sonucu kilisenin Roma devlet kilisesi olarak gelişme imkânı bulması ve özellikle İznik (325) ve Kadıköy (451) gibi konsüllerde oluşan statü sayesinde, Roma Piskoposları hem Batı hem de Doğu kiliselerinde üstünlüklerini ilan etmişlerdir. Ancak çoğu kez siyasal nedenlere dayanan teolojik tartışmalar devam etmiştir. IV-VII yüzyıllarda cereyan eden inanç mücadeleleri, genelde imparatorların nezaret ettiği *sinod* meclisleri tarafından çözülmeye çalışılmıştır. Bu türdeki ilk sekiz sinodda papaların şahsen katılımları söz konusu olmadan, papalık yetkili delegeler tarafından temsil edilmiştir (Şakiroğlu, 2012).

Birinci aşamayı teşkil eden formasyon yani Katolik Kilise'ye bağlı birimlerin korporasyon statüsü, aslında bir zorunluluktan kaynaklanmaktaydı. Çünkü Katolik Kilisesi'nin özellikle 11. yüzyılın sonlarından itibaren merkezileşmeye başlamasına paralel olarak, Hristiyan âlemi de bu dönemde oldukça geniş bir coğrafi alana yayılmıştı. Ulaşım ve iletişim imkânlarının çok sınırlı olduğu bir dönemde, bu geniş coğrafya üzerindeki birbirinden ve merkezden uzak olan her bir katedral ya da manastırın merkezde temsil edilmesi gerekmektedir. Bu görevi yerine getirmek üzere bir vekâleten temsilcinin yani bir *procurator'un* tayin edilmesi o dönemin şartlarında bir zorunluluktur.

Demek ki bu ilk aşamada varlık kazanan temsiliyet, daha çok *vekâleten temsil* statüsünü akla getirmektedir. Ancak bu statünün, pratikte bir idari birimin (kasaba veya başka bir idari bölgenin ya da bir katedralin yönetimi) bir meclise tam yetkilere sahip bir veya daha fazla vekil göndermesi biçiminde somutlaştığı göz önünde bulundurulduğunda, aslında gözlemci temsilcinin bundan fazlası olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Zira bu amaçla yapılan görevlendirme, normalde o temsilciler için bağlayıcı gücü olan yazılı bir yetkiye dayalıdır. Üstelik de bu görevlendirme, tek taraflı sınırlı olmayıp, çift taraflı bir bağlayıcılık özelliğine sahip olduğundan, görevlendirmeyi yapmış olan idari birimleri de bağlamaktaydı. Yani temsilcileri atayan idarî birimler, mecliste veya konseyde alınan kararların gereğini yerine getirmek zorunda idiler. Her ne kadar muvafakat ilkesi, hakları mecliste alınan kararlardan etkilenen idarî birimlere danışılmasını gerektirmekteyse de bu işlemsel değil, ilkesel bir değer taşımaktaydı. Yani ilgili idarî birimlerin söz konusu kararlar üzerinde etkileri yoktu. Ancak meclis ya da konseyler marifetiyle ilgili idarî birimlerin mülkiyet haklarını etkileyecek şekilde vergilendirme yoluna gidildiğinde, bu durum değişmiştir. İdarî birimlere gönderilen tebliğlerde "meclis gündeminin kapsamını" ortaya koyan bir bilgilendirme yapılmaktaydı. Bu bilgi, temsilcilerin bağlayıcı kararların alınmasına izin veren bir yetkiyle gelmelerini sağlamak için gerekliydi.

Bu merhale yani idarî birimlerin ve bu minvalde Kiliseye bağlı birimlerin ya da katedral temsilcilerininin bağlayıcı kararların alınmasında yetkili kılınması, şüphesiz önemli bir gelimeydi. Ancak önceden de belirtildiği gibi, sonuçta Roma Hukuku özel hükümlerine dayanılarak ihdas edilmiş bir formasyondur. Oysa Ortaçağ'ın ileri dönemlerinde Kilise hayli güçlenmişti ve

gücüyle mütenasip bir sosyo-politik pozisyon talep etmekteydi. Bunun yolu ise öncelikle “özel”i aşarak, “kamusal”a yönelmekten geçmekteydi. Bu nedenle, temsile ilişkin özel hukuk nosyonu, kademeli olarak daha geniş siyasî topluluklara uygulanacak şekilde yorumlandı. Daha önceden de belirtildiği gibi, bu durum zaten bir zorunluluktan kaynaklanmaktaydı. Çünkü Kilise on birinci yüzyılda laik otoritelerden bağımsızlık elde ettikten sonra doğal olarak idarî genişleme ve merkezileşmeye yönelmek zorunda kalmıştı (Moller, 2018: 1077). On ikinci ve on üçüncü yüzyıl Katolik ilahiyatçılarının bundan yani genişleme ve merkezileşmeden kaynaklanan problemler için öngördükleri çözüm, Hristiyan cemaatini ve dolayısıyla Katolik Kilisesi’ni bir bütün olarak korporasyon (cemaat, universitas) olarak tahayyül etmek olmuştur.

3.3.2. Kilisenin Bir Bütün Olarak Korporasyon Konumu

İkinci aşama, tüm Katolik Kilisesi’ni bir bütün olarak Roma Hukuku anlamında bir korporasyon olarak konumlandırmak suretiyle, geniş bir temsil yetkisiyle donatmaktır. Bu konum, daha sonra Katolik Kilisesi’nin alabildiğine güçlenmesine zemin hazırlayacaktır. İlgili tarihsel olaylar silsilesinde, Atama Çatışması’nın önemli rolü vardır. Fikir tarihçisi Watson (2014: 485-486)’a göre, Atama Çatışması, Papalık Devrimi adını taşıyan daha geniş bir hareketin parçasıydı. Bu çatışmanın ilk sonucu, ruhbanları imparatorlar, krallar ve feodal soylular gibi lâik otoritelerin egemenliğinden kurtarmak olmuştur. Papalık, ruhban sınıfı üzerindeki denetimi sayesinde, kısa sürede devasa bir merkezî bürokratik odağa dönüştü. Üstelik Papalık, Ortaçağ’da çok önemli bir araç olan okuryazarlık üzerinde de tekel sahibiydi. Böylece Papalık, yüzyılı aşkın bir süre sonra da muhtemelen Ortaçağ’ın ve belki bütün papaların en nüfuzlusu olan III. Innocentius’un döneminde (1198-1216) gücünün doruğuna ulaştı.⁸ Böylece kilise bir ölçüde seküler denetimden kurtuldu, ruhban kesimin fikrî ve ahlakî düzeyinde belirgin bir yükseliş sağlandı ve bizzat kilise Roma’dan Papalık Divanı aracılığıyla yönetilen bir üst-devlete dönüştü.

İkinci aşamada Katolik Kilisesi’ne biçilen hukuksal-kurumsal pozisyon, onun, konseylerde siyasal temsil ve rızanın tahkimatı sayesinde, herkes için bağlayıcı kararlar alabilmesini mümkün kılmaktaydı. Söz konusu legal konumlandırmanın kurumsal sonucu, bazı yorumlarda Ortaçağ’daki ilk parlamentolar olarak değerlendirilen⁹ kurumların teşkilidir. Papa III. Innocent’in 1215 tarihli Dördüncü Konseyi ve 1225 tarihli Bourges Konseyi gibi kilise konseyleri bunlara örnek olarak verilebilir.

⁸ Papa III. Innocentius’un bu dönemde şu ifadeleri kullanabilecek denli güçlü ve özgüvenli olması kayda değerdir: “Evrenin yaratıcısı Tanrı gök kubbede nasıl büyüğü gündüze ve küçüğü geceye hükmedecek iki ihtişamlı ışık oluşturduysa, evrensel kilisenin kubbesinde de (...) büyüğü gündüze, yani ruhlara ve küçüğü geceye, yani bedenlere hükmedecek iki yüksek makam oluşturmuştur. Bu makamlar papalık otoritesi ve kraliyet iktidarındır. Tıpkı ayın ışığını güneşten alması ve nitelik, nicelik, konum ve etki bakımından güneşten düşük olması gibi, kraliyet iktidarı da makamının ihtişamını papalık otoritesinden alır” (Watson, 2014: 486).

⁹ Bkz. Berman (1983).

Bu aşama, yol açtığı siyasal sonuçlar açısından çok önemlidir. Çünkü bir önceki aşamada Kilisenin inisiyatifi, sadece yasal yetki devri ile sınırlıydı. Oysa ikinci aşamada Katolik Kilisesi bundan böyle herkes için bağlayıcı olan kararlar alabilecekti. Hiç şüphesiz bu durum, Kiliseye büyük avantajlar sağlayan bir ayrıcalıktı. Çünkü “idarî bir yetki devri” işleminden “anayasal ilkeye” geçişi ifade etmekteydi.¹⁰ Kilise için bu ayrıcalığı mümkün kılan en önemli faktörlerden biri, Ortaçağ Avrupa toplumunun eğitim seviyesinin düşüklüğüydü. Yukarıda da belirtildiği gibi, o dönemde toplumun en eğitilmiş kesimi, kilise örgütlenmesi içerisinde yer alan kişiler yani din sınıfı (cleric) idi. Eğitim ile bilgi, bilgi ile güç/iktidar arasındaki doğrusal ilişki göz önünde bulundurulduğunda, o dönemde Katolik Kilisesi’nin herkesi bağlayacak kararlar alabilecek güce nasıl sahip olduğu anlaşılabilir. Üstelik bunu Kilise için kolaylaştıran başka bir faktör daha vardı. O da devlet kurumlarında yani idarî görevlerde ve memuriyetlerde, en çok istihdam edilen kesimin, yine eğitilmiş ve bilgili olmalarından ötürü, klerikler olmasıydı. Lâik devlette bürokraside din adamlarının kullanılması, kilise içinde geliştirilen idarî ve siyasî modellerin lâik alanlara intikalini kolaylaştırmıştır.

3.3.3. Kilisenin Temsil Yetkisinin Sivil Kurumlara İntikali

Şüphesiz bu aktarımı mümkün kılan etmenlerin başında, Ortaçağ’da kraliyet yönetimlerinin Kilise ve dinî hayat üzerindeki muazzam nüfuzu gelmektedir. Bilindiği gibi Ortaçağ’ın ileri aşamalarında, kral ya da imparatorlar, Bizans’a özgü din-devlet ilişkileri modeli olan Bizantinizm ya da diğer adıyla Sezaro-Baptizm nedeniyle, Kilise üzerinde çok etkili olmanın ötesinde, belirleyici bir güce sahiptiler. Bu sayede Roma hukukunun etkisi altında Katolik Kilise’de formüle edilen temsil uygulaması, kilisenin hiyerarşik üstü konumundaki lâik otoriteyi temsil eden kraliyet marifetiyle seküler kurumlara intikal ve sirayet etmiştir. Ayrıca o dönemde okuryazar ve kalem erbabının büyük ölçüde Kilisenin tekelinde olması ve bu nedenle

¹⁰ Bu noktaya nasıl geldiği meselesi bu çalışmanın direkt konusu olmamakla birlikte, kısaca da olsa üzerinde durulması gereken bir meseledir. Meselenin can alıcı noktası, uzun süreden beri sorunlar yaşayan, dolayısıyla karşılıklı aforozlarla sürekli didişen Doğu ve Batı kiliselerinin 1054 yılında Katolik Kilisesi ve Ortodoks Kilisesi şeklinde kesin olarak ayrılmalardır. Bu olay, kilise tarihinde Schisma (şizma: latince ayrılma, yarıma) olarak anılır. Ayrılma, doğal olarak kiliseyi zayıf duruma düşürmüştür. Kiliseyi eski gücüne kavuşturmayı amaçlayan Papa VII. Gregorius, kendi adıyla anılan bir dizi reform çalışmalarına girişmiştir (Gregoryen reform). Bundan sonrasını Watson’dan izleyelim: “Bu reformun temel amacı bir birleşik dünya sistemi, bizzat Gregorius’un ifadesiyle Christianitas’ı oluşturmaktır. Gregorius işe Papa Buyruğu (Dictatus Papae) çıkarmakla başladı. Burada Roma Kilisesi’nin asla yanılmadığını ve sonsuza kadar yanılmayacağını ilan etti. Ona göre ayrıca, papa hiç kimse tarafından yargılanamazdı ve onun verdiği ceza hiç kimse tarafından bozulamazdı. Dahası, papa uyrukları habis adamlara bağlılıktan azat edebilirdi. Gregorius devamla, bütün hükümdarların sadece papanın ayağını öpmesi gerektiğini, papanın imparatorları tahttan indirmesinin mümkün olduğunu ve sadece papanın emperyal nişanları kullanabileceğini belirtiyordu. Sonradan *Atama Çatışması* olarak anılan bu büyük kavga, kilise makamları üzerindeki denetim için seküler makamlarla girişilen uzun süreli bir çatışmaydı; Gregorius onun yolundan giden papaların oluşturacağı uzun bir silsilesinin başında yer alan isimden ibaretti. Onun başlattığı süreç Fransız Papa II. Calixtus döneminde (1119-1124) imparatorun ruhani makamlara atama yapmaktan vazgeçmeyi ve din adamlarının özgürce seçilmelerine izin vermeyi kabul ettiği 1122 *Worms Konkordatosu* ile noktalandı” (Watson, 2014: 485- 486).

bürokrasinin klerik ağırlıkta oluşu da bu kurumun gelenek ve pratiklerinin sivil alan ve kurumlara yayılmasında etken olmuştur.

Şüphesiz yukarıda anlatılanlar, kilisenin temsil uygulamasının sivil alana intikalinde genel bir resim sunmaktadır. Ancak bunun gerçekleşme biçimini gösteren somut örnekler de vardır. Meselâ Moller (2018: 1079-1080), siyasal temsilin dinsel kurumlardan sivil alanlara intikalinde somut iki örnek üzerinde durmaktadır. Bunlardan biri Aragon Krallığı'ndaki diğeri ise İngiltere'deki pratiklerdir. Şimdi Moller (2018: 1079)'ı izleyerek, sırasıyla bu iki örneğe biraz daha yakından bakmak yararlı olacaktır.

Moller (2018: 1079)'a göre Avrupa'nın herhangi bir yerindeki sıradan bir mecliste şehirlilerin vekâleten temsilinin ilk somut pratiğı, 1214'te Lérida'da ortak bir Aragon-Katalan meclisinde gerçekleşmiştir. Bunun tarihsel arka plânı dramatik olduğu kadar da ilginç bir öyküdür. Aragon kont kralı II. Peter (1196-1213), Eylül 1213'te Muret'te Simon de Montfort'un Haçlı ordusuna karşı bir savaşta ölmüştü. Oğlu James reşit değildi ve Montfort'un denetim ve gözetimi altındaydı. II. Peter, 1204'te Aragon Tacı'nı papalık tımarı yapmış olmasından ötürü, bu mesele Papalık'ı da yakından ilgilendirmekteydi. Dönemin papası III. Innocent, Kardinal Peter'ı bu meseleleri halletmesi için elçisi olarak Aragon'a gönderdi. Peter, Ağustos 1214'te Lérida'da bir meclis topladı. Toplantıya hem Katalonya hem de Aragon'dan kasabalılar davet edildi. Katılımcılar, orada bulunmayanlar adına yani onları temsilen kararlar almaya yetkiliydiler.

Kasabalar buna göre temsilcilerini seçtiler ve mecliste alınacak kararlara bağı kalmayı kabul ettiler. Şüphesiz burada gerçekleştirilen vekâleten temsil büyük ölçüde Papalık Elçisinin marifetine bağlanabilir. Zaten elçiyi görevlendiren papa III. Innocent'ın bu tür inisiyatifleri önceden de vardı. Nitekim on dört yıl önce, kasabalıları vekil temsilciler olarak bir Kilise konseyine çağırmişti ki bu tarihte ilkti. Yine aynı papa Nisan 1213'te, Lérida meclisinden bir yıldan biraz daha uzun bir süre önce, çok sayıda vekil temsilciyi Dördüncü Meclis'e çağırmişti. Ancak Papa III. Innocent'ın elçisi Kardinal Peter'ın burada kişisel bir inisiyatif üstlendiğı gözükmemektedir. Nitekim Peter, lâik Lérida meclisini toplamak gibi pratik bir sorunla karşı karşıya kaldığında, yakın zamanda Roma'daki papalık meclisinde geliştirilen bu yeni uygulamalara yönelmekte sakınca görmemiştir. Lérida örneğinde olduğu gibi, Katolik Kilisesi ve din adamlarının, seküler gücün uygulanmasına katılmada inisiyatif alabilmeleri ve bunun Orta Çağ'da hayli yaygın bir pratik haline gelmiş olması, dini uygulamalardan din dışı uygulamalara yayılmanın yani Kilisenin temsil yetkisinin sivil alanlara intikalinin açık bir göstergesidir (Moller, 2018: 1079).

İngiltere'deki uygulamaya bakıldığında ise modern parlamenter demokrasinin ilk örnekleri olarak, Leicester Kontu Simon de Montfort'ın topladığı iki meclis dikkat çekmektedir. 24 Haziran 1264 tarihini taşıyan birinci mecliste kralın sınırsız yetkisi elinden alınırken, 20 Ocak 1265 tarihini taşıyan ikincisi, mecliste alınacak kararlardan etkilenme potansiyeli olan kasabalı sıradan vatandaşların çağrıldığı tipik bir halk meclisiydi. Bu meclisler aslında bu dönemde

dinsel-lâik etkileşimlerin ne kadar yaygın olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim mektuplaşmalarına bakılırsa, Simon de Montfort'ın siyasî görüşlerinin, her biri anayasacı düşüncelere sahip olan Robert Grosseteste, Adam Marsh ve Thomas de Cantilupe olmak üzere, bir grup din adamının etkisi altında şekillendiği anlaşılmaktadır. Mesela bunlardan Grosseteste, çağın en büyük İngiliz ilahiyatçısı, Magna Carta'nın tavizsiz savunucusu ve krallık ile tiranlık arasında yaptığı ayrımla Aristoteles'i yeniden canlandıran bir kişilik idi (Moller, 2018: 1079).

Sonuç olarak, modern siyasal kurumların nüvesini oluşturan Ortaçağ lâik reform programının kökenlerinin genel olarak Katolik Kilise'ye, özellikle de piskoposlara ve Oxford ve Cambridge'deki okulların öğretimine dayandığı söylenebilir. Bu gerçek, bu makalenin ana teması açısından, kilise adamları tarafından geliştirilen anayasacı ilkelerin, Ortaçağ Avrupa'sındaki lâik grupların siyasî düşüncelerini ve dolayısıyla da siyasal gelişmeleri nasıl etkilediğinin; ayrıca başta temsil olmak üzere, çağdaş siyasal kurumların oluşumunda oynadıkları önemli rolün iyi bir örneğini teşkil etmektedir.

Sonuç

Kelime olarak temsil, fiilen var olmayan bir şeyi bazı araçlar ya da soyutlamalar yoluyla var kılmaktır. Siyasal temsil kavramı ise bir birey ya da grubun, daha büyük insan toplulukları adına karar alması ya da eylemde bulunması anlamında, bir ilişki biçimini ifade eder (Heywood, 2011: 208). Çağdaş demokratik sistem, özellikle de onun liberal modeli, siyasal temsil sistemine dayanmaktadır. Demokratik rejimin ilk örneği olarak bilinen Antik Yunan site-devletlerinde demokrasinin dolaysız formu mümkündü. Ancak modern zamanların ulus devletlerinde nüfus ve ölçek sorunlarından ötürü, bu form -birkaç istisna dışında- artık realize edilememektedir. Bundan dolayı siyasal temsil, demokrasiyi günümüz toplumlarında da hala işler, etkin ve efektif kılmanın bir yolu olarak keşfedilmiştir. Mevcut çalışma, bu “muhteşem keşfin” kökenlerinin daha eskilerde bulunduğu varsayımından hareket ederek, izlerini modern-öncesi dönemlere kadar sürmekte, özellikle de Ortaçağ dinsel formasyon üzerine odaklanmaktadır.

Esasen Batılı yazında modern kurumların oluşumunu “Hristiyan Establishment”e bağlayan önemli bir düşünce geleneği vardır. Kapitalizmin doğuşunu Hristiyanlığın Protestan yorumunun asketik hayat tarzına bağlayan Weber (1999)'den başlayarak; “devletin modern teorisinin bütün verimli kavramlarının, sekülerleştirilmiş teolojik kavramlar” olduğunu ifade eden Schmitt (2005: 46), “son yüzyılların aydınlanma ideolojilerinin ilhamlarını dinlerden aldığı ve bu anlamda modern siyasetin din tarihinden bir kesit” olduğunu söyleyen Gray (2013: 6), nihayet “Batı'nın siyaset alanının Hristiyan dininin dölyatağından doğduğunu iddia eden Roy (2006: 58) gibi düşünürler, bu plânda ilk akla gelenlerdir.

Bu düşünce geleneği belli ki tarihsel gelişme ve değişimleri kesiklik değil, süreklilik perspektifiyle ele almaktadır. Bu perspektif, analiz ve değerlendirmelerini sosyo-politik olay, olgu, an, kerte ve gelişmeleri tarihsel bağlam ve arka planlarıyla birlikte ele alarak, sürece etki

eden tüm aktör ve faktörlerin yekdiğeriyle olan/olması beklenen etkileşimleri göz ardı etmeden öncelik-ardıllık ilişkisinin iktiza ettiği birikimi de hesaba katarak yapması nedeniyle, aynı zamanda bu makalenin yazarlarının da tercihini yansıtmaktadır. Nitekim bu makalenin araştırma nesnesini oluşturan *siyasal temsilin* burada tercih edilen tarihsel bakış açısına uygun olarak; yekdiğeri ihbar edici, ilham verici, etkileyici ve tetikleyici bir süreçten geçerek bugünkü halini aldığı görülmektedir.

Literatürde siyasal temsil sisteminin geçirdiği tarihsel safahatla ilgili olarak üçlü bir dönemselleştirme yapılmaktadır. Bunlar klâsik, modern ve post-modern dönemlerdir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan klâsik dönem de kendi içerisinde üç evreye ayrılmaktadır. Birinci evreyi oluşturan Antik Yunan'da siyasal temsile dair belirgin bir ifade söz konusu olmayıp, buna ima ya da analojik olarak atıf yapılmaktadır. Çünkü Antik Yunan site devletlerinde bazı kamu görevlilerinin seçimle belirlenmiş olmasına ve komşu site-devletlere elçiler gönderilmesine rağmen, kelime dağarcıklarında "*temsil*" kavramına tekabül eden bir sözcük yoktu. Temsiliyeti ifade eden *repraesentare* kelimesi Roma kökenlidir. Burada iki kavram, temsil kavramının gelişimi açısından önemli role sahiptir. Bunlardan birisi *korporasyon*, diğeri ise *procurator*'dur. Korporasyon kolektif veya ortak bütün, procurator ise bir başkası adına hareket eden, onu temsil eden birey anlamına geliyordu. Ancak Roma özel hukukundan mülhem bu kavramların atıfta buldukları temsil, herhangi bir kamusal işarete etmeksizin, özel ilişkilerde bir anlam ifade etmekteydi. Temsilin özel alanı aşarak kamusal dolayısıyla siyasal bir hüviyete kavuşması, Hristiyanlık sayesinde mümkün olmuştur. Bu da üç aşamalı bir süreci kapsamaktadır. İlk aşama, Kilise ya da katedral birimlerinin korporasyon statüsü elde etmesi ve vekâleten temsilciler görevlendirebilmesidir. İkincisi, Kilisenin bu kez herkes için bağlayıcı kararlar alabilmesini mümkün kılacak şekilde, bir bütün olarak korporasyon statüsüne kavuşmasıdır. Üçüncüsü ise Kilisenin temsil yetkisinin sivil kurumlara intikal etmesidir. Tarihsel olarak Aragon Krallığı ve İngiltere deneyimlerinde somutlaşan bu son aşama, çağdaş parlamenter temsile giden yolun kaldırım taşlarını döşemiştir.

Toparlamak gerekirse, bu çalışmada demokratik siyasal rejimin günümüzde işlerlikte olabilmesi için hayati öneme sahip olan siyasal temsilin dinsel temeli üzerine odaklanılmıştır. Yöntem olarak *tarihsel süreklilik* perspektifinin tercih edildiği bu çalışmada eksen alınan başlangıç faraziyesi, tıpkı modern devletin diğeri temel kurum ve kavramları gibi, siyasal temsilin de dinsel ilham hatta kökenlerinin olduğudur. Çalışmada hem tercih edilen yöntemi hem de başlangıç varsayımını destekler nitelikte veriler elde edildiği söylenebilir. Nitekim tarihsel süreklilik perspektifine uygun olarak, Antik Yunan'daki demokrasi ve elçilik deneyimi, Roma'da özel hukuk muvacehesinde yürütülen korporasyon ve procurator uygulamalarını esinler, onlar da daha sonra Katolik Kilisesi'nde yukarıda sayılan aşamalar marifetiyle, temsilin siyasal boyut kazanmasını sağlarken; başlangıç varsayımına uygun olarak da bu tecrübe laik kurumlara intikal ederek, çağdaş siyasal (parlamenter) temsilin yolunu açmıştır.

James Mill'e (Mill, 1995'ten aktaran; Holden, 2007: 58)¹¹ göre, "modern zamanların muhteşem keşfi olan temsil, pratik ya da spekülâtif tüm zorlukların üstesinden gelebilecek kabiliyettir". Dikkat edilirse, Mill burada "keşif" ifadesini kullanmıştır. Mill'in bu ifadeyi bilinçli mi yoksa rastgele mi kullandığı bilinmez ama bunun doğru bir kullanım olduğunda kuşku yoktur. Çünkü esas itibarıyla klasik dönemde *icat* edilmiş olan siyasal temsil, modern dönemde seküler bir formda yeniden *keşfedilmiştir*.

Kaynakça

- Akın, İ. F. (1987). *Kamu Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Berman, H. J. (1983). *Law and Revolution, The Formation of the Western Legal Tradition*. Cambridge: Harvard University Press.
- Birch, A. H. (2001). *The Concepts and Theories of Modern Democracy*. New York: Routledge.
- Black, A. (2000). *Political Thought in Europe, 1250-1450*. UK: Cambridge University Press.
- Gray, J. (2013). *Kara Ayın Apokaliptik Din ve Ütopyanın Ölümü*. (B. Tırnakçı, çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hansen, M. H. (1991). *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes: Structure, Principles, Ideology*. (J. A. Crook, trans.). Oxford: Blackwell.
- Held, D. (1993). Democracy: From City-states to a Cosmopolitan Order?. D. Held (Ed.). *Prospects for Democracy* (pp. 13-55). Cambridge: Polity Press.
- Heywood, A. (2011). *Siyasetin Temel Kavramları*. (H. Özler, çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Hirst, J. (2010). *Kısa Avrupa Tarihi*. (M. Doğan, çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Holden, B. (2007). *Liberal Demokrasiyi Anlamak*. (H. Bal, çev.). Ankara: Liberte Yayınları.
- Keane, J. (2006). Democracy, a Short History. <https://www.johnkeane.net/democracy-a-short-history/> (Erişim: 18.12.2022).
- Little, D. (2015). Religion, Peace and the Origins of Nationalism. A. Omer, R. S. Appleby ve D. Little (Eds.). *The Oxford Handbook of Religion, Conflict and Peacebuilding* (pp. 61-100). New York: Oxford University Press.
- Mansbridge, J. (2020). The Evolution of Political Representation in Liberal Democracies Concepts and Practices. R. Rohrschneider ve J. Thomassen (Ed.). *The Oxford Handbook of Political Representation In Liberal Democracies* (pp. 17-55). Oxford: Oxford University Press.
- Moller, J. (2018). The Ecclesiastical Roots of Representation and Consent. *Perspectives on Politics*, 16(4), 1075-1084.
- Örs, B. (2006). Siyasal Temsil. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (35), 1-22.

¹¹ James Mill, *An Essay on Government*, (ed. C. V. Shields), Bobbs – Merrill, 1955'ten aktaran Barry Holden, *Liberal Demokrasiyi Anlamak*, Çev., Hüseyin Bal, (Ankara, Liberte Yayınları 2007), s. 58.

- Pitkin, H. F. (1968). Commentary: The Paradox Of Representation. J. R. Pennock ve J. W. Chapman (Ed.). *Representation* (pp. 38-42). New York: Atherton Press.
- Popper, K. (1998). *Tarihselciliğin Sefaleti*. (S. Orman, çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Roy, O. (2006). *İslâma Karşı Lâiklik*. (E. Bedisel, çev.). İstanbul: Agorakitaplığı Yayınları.
- Schmitt, C. (2005). *Siyâsal İlâhiyat*. (E. Zeybekođlu, çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Şakiroğlu, M. H. (2012). Vatikan, TDV İslam Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/vatikan> (Erişim: 21.12.2022).
- Şenel, A. (1986). *Siyasal Düşünceler Tarihi*. Ankara: Teori Yayınları.
- Vieira, M. B., ve Runciman, D. (2008). *Representation*. Cambridge: Polity Press.
- Watson, P. (2014). *Fikirler Tarihi - Ateřten Freud'a*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Weber, M. (1999). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. (Z. Gürata, çev.). Ankara: Ayraç Yayınları.
- Yılmaz, Z. (2011). Roma Siyasal Düşüncesi. M. A. Ağaoğulları (Yay. Haz.). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* (ss. 164-195). İstanbul: İletişim Yayınları.